

УДК 37 (09) (477)

Коляда Н.М.,

доцент кафедри соціальної педагогіки та історії педагогіки
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
**ДИТЯЧА ПЕРІОДИКА ЯК ЗАСІБ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
КОМУНІКАЦІЇ У РОЗВИТКУ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ТЕОРІЇ ТА
ПРАКТИКИ ДИТЯЧОГО РУХУ**

Важливу роль у розвитку сучасного суспільства відіграє отримана в результаті наукового пізнання наукова інформація, її поширення та використання в часі та просторі певними каналами, засобами, методами. Зокрема, особливе місце в цій системі належить науковій комунікації – процесу обміну науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими і спеціалістами [15, 8].

Сьогодні розвиток педагогічної науки, дослідження, співпрацю вчених-педагогів неможливі без засобів науково-педагогічної комунікації, до яких відносять: наукову періодику, наукові монографії, матеріали конференцій, наукові педагогічні конференції, наукові бесіди, листування між ученими, семінари, педагогічні виставки, електронні журнали, сайти педагогічних установ, індивідуальні веб-сторінки вчених-педагогів, Інтернет-конференції тощо.

Комунікація в науці – це цілісна система взаємопов'язаних компонентів (формальних і неформальних, усних і письмових, між окремими особами і масових і т.п.), яка є продуктом історичного розвитку. Так, з кінця ХІХ ст. основним засобом наукової комунікації є стаття, періодична преса.

Періодична преса є важливим джерелом для вивчення історії педагогіки. З одного боку, вона виступає вагомим „сховищем” значного масиву фактичного матеріалу для вивчення особливостей розв'язання конкретних проблем у певний історичний період, а з іншого – є багатим дослідницьким джерелом для проведення історико-педагогічних досліджень [13, 115].

Окрему сторінку в розвитку періодичної преси становить дитяча періодика – цілий спектр журналів та газет, які протягом ХХ ст. були основним джерелом розвитку та популяризації теорії і практики дитячого руху.

До висвітлення питання розвитку дитячої періодики зверталися сучасники, теоретики та практики дитячого руху. Перші аналітичні огляди дитячих журналів та газет представлені у публікаціях дослідників періодичної преси (в тому числі дитячої) періоду 20-30-х років ХХ ст., серед яких – М. Биковець, Л. Гострий, А. Журавський, С. Кільколик, В. Лір, М. Миронов, І. Петровський, О. Попов, В. Таран, Я. Чепіга. Наступні періоди представлені дослідженнями С. Гармаш (1976), І. Зайченка (2002), В. Зябкіна (1987), Е. Панасенко (2001), К. Присяжнюка (1965), А. Пугач (2008). Окремі аспекти розвитку дитячої періодики висвітлені у працях з історії піонерської організації в Україні та Росії. Серед них заслуговують на увагу публікації М. Басова – члена Асоціації дослідників дитячого руху (Росія) (1974) [1; 2]. Проте більшість наукових розвідок присвячені загальним дослідженням періодичної преси, зокрема педагогічної. Щодо дитячої періодики, то в Україні на сьогодні немає жодного цілісного дослідження з даної проблеми.

Наукова комунікація та її роль у процесах створення нового знання привернула до себе увагу з розвитком соціології знання, соціології науки і наукознавства. Соціологічний зміст наукової комунікації висвітлювали такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як Ю. Гарфілд, Д. Прайс, У.Д. Гарвей, Дж.Р. Коул, Г.М. Добров, В.Ж. Келле, О.З. Мирська, Е.М. Мирський, В.М. Садовський та ін.

Дослідження ж, в яких були б визначені місце та роль дитячої періодики як засобу науково-педагогічної комунікації у розвитку та популяризації теорії та практики дитячого руху, майже відсутні.

Мета статті – здійснити аналіз дитячої періодики як засобу науково-педагогічної комунікації у розвитку та популяризації теорії та практики дитячого руху.

Історія започаткування й подальшого становлення періодичних видань, зазвичай, нерозривно пов'язана з певними соціально-економічними чинниками, рівнем розвитку науки і т.п. [13, 114]. Зародження піонерської періодики тісно переплітається з розвитком комуністичного дитячого руху. На початку 20-х рр.

XX ст. в Українській РСР виходило ряд періодичних дитячих видань, серед яких: дитяча газета „Юний Спартак” (1922)¹, „Юный ленинец” (1922), журнали „Червоні квіти” (1923), „Октябрьские всходы” (1924) та ін.

Потреба у Всеукраїнському друкованому органі була викликана практичною необхідністю – узагальнення досвіду роботи, організаційних та теоретико-методичних засад розвитку дитячого руху. Тому заснування журналу „Дитячий рух” (щомісячного органу Центрального бюро Комуністичного дитячого руху при ЦК ЛКСМУ, згодом – органу ЦК ЛКСМУ та Харківського обкому ЛКСМУ.) припадає саме на період становлення піонерської організації (20-ті рр. XX ст. – початок 30-тих рр. XX ст.). Протягом майже 10-річного періоду функціонування журнал був своєрідним центром дитячого руху в Україні: відображав актуальні проблеми становлення та розвитку дитячих комуністичних організацій, виступав ініціатором та пропагандистом нових форм і методів роботи юних ленинців, висвітлював передовий досвід діяльності піонерських організацій в Україні та за рубежом.

Рішення про створення журналу „Дитячий рух” було прийняте на засіданні Центрального бюро комуністичного дитячого руху 21 червня 1925 р. [6, 26]. Його перший номер вийшов у жовтні 1925 р. У вступній статті „Від редакції” його видавці сформулювали три основні завдання журналу, нерозривно пов’язані із завданнями комуністичного виховання: по-перше, стати „знаряддям” творення системи комуністичного виховання та педагогіки-теорії дитячого комуністичного руху; по-друге, „дати в руки” кожного робітника дитячого руху „ключ” до розв’язання практичних питань; по-третє, підвищити кваліфікацію масового керівника комуністичної дитячої організації, допомогти йому в самоосвіті [3, 1]. На різних етапах діяльності журналу його завдання змінювалися і корегувалися відповідно до політики держави, напрямів комуністичного виховання та практичних потреб теоретико-методичного обґрунтування самого дитячого руху.

¹ З лютого 1925 р. переіменовано на газету „На зміну”.

Перший номер „Дитячого руху” вийшов об’ємом в 47 сторінок. Спочатку журнал виходив у видавництві „Юний ленінець” (Харків). З 1927 р. – у видавництві „Радянське село” (Харків), 1928-1929 рр. – періодсекторі Державного видавництва України (Харків), 1930 р. – видавництві „Молодий більшовик”, 1932 р. – 1934 р. – друкарні видавництва ЦК КП(б)У „Комуніст”.

До складу редакційної колегії першого випуску журналу увійшли Ю. Самотой, М. Миронов, С. Кільколик – представники науково-педагогічної інтелігенції, з іменами яких пов'язані важливі сторінки розвитку дитячого руху в Україні. В наступні роки редакторами журналу „Дитячий рух” були відомі ідеологи, теоретики та практики комуністичного виховання, представники науково-педагогічної інтелігенції 20-30-х років ХХ ст.: В. Арнаутов, О. Буров, В. Васильєв, А. Гендрихівська, А. Гурарій, О. Залужний, С. Кільколик, М. Ліхтеров, М. Миронов, О. Попов, Ц. Радомиська, Ю. Самотой, І. Соколянський, Г. Фільштинська та ін. Ці та інші представники науково-педагогічної інтелігенції працювали і творили у важливу епоху – період 20-30-тих років ХХ ст., що „... певною мірою схожий на нинішній як етап зміни освітньої парадигми, впровадження творчих підходів до форм і методів педагогічної діяльності, варіативних навчально-виховних технологій, міжнародного співробітництва освітян” [14, 1].

На сторінках журналу „Дитячий рух” проходило жваве обговорення актуальних питань педагогічної теорії та практики. Постійними авторами та активним співробітниками окремих рубрик журналу „Дитячий рух” протягом багатьох років були М. Миронов, В. Арнаутов, І. Соколянський, А. Гендрихівська, А. Гурарій, М. Ліхтеров, Ю. Самотой та ін.

Постійними рубриками журналу „Дитячий рух” були: „Керуючі статті загального характеру” („Чергові завдання комдитруху”), „Історія дитячого руху”, „Питання комуністичної педагогіки”, „Всесвітній дитячий рух”, „Методика, техніка та практика роботи”, „Питання керівництва дитрухом” („Питання партійного й комсомольського проводу”), „Підготовка кадрів КДР”, „Офіційні матеріали”, „Хроніка”, „Бібліографія” („Бібліографічні нариси”,

„Рецензії”, „Дитяча книжка й преса”), „До редакції й від редакції”, „Матеріали для розмов” [33; 34; 35; 36; 37]. Різноманітність рубрик свідчить про те, що журнал „Дитячий рух” був розрахований на широке коло читачів: керівників, піонервожатих, учителів, лікарів і т.д. Відповіді на важливі питання піонерської теорії та практики містили такі рубрики: „Методика, техніка та практика роботи”, „Всесвітній дитячий рух”, „Історія дитячого руху” та ін.

З 1 січня 1929 р. почала видаватися бібліотечка журналу „Дитячий рух”. У 1930 р. вона складалася з 12 видань: „Пропаганда п'ятилітки в загоні та в школі”, „Стінгазета та диткори”, „Що робити сільському загону весною та літом”, „Підручник з фізкультури”, „Вожатому про школу”, „Охорона прав дітей”, „Трудові майстерні” (в 2-х частинах), „Система роботи піонерорганізації”, „Самоосвіта вожатого”, „Дитячі с.-г. артілі” (в 2-х частинах).

Журнал користувався попитом не лише серед читачів та дописувачів. У порівнянні з іншими всеукраїнськими дитячими періодичними виданнями тираж журналу становив: 1931 р. – 20-40 тис.; 1932 р. – 17-22 тис.; 1933 р. – 16-20 тис.; 1934 р. – 15-16 тис. Для прикладу порівняємо тираж журналу з іншими виданнями всесоюзного та республіканського рівнів: „Червоні квіти” (двохтижневий ілюстрований журнал для дітей шкільного віку, орган Головоцвуху Наркомосу УСРР) – 3 тис (1-й рік видання – 1923 р.); „Вожатий” (всесоюзний суспільно-політичний та методичний журнал ЦК ВЛКСМ та Центральної ради Всесоюзної піонерської організації імені В.І. Леніна) – 5 тис. (1-й рік видання – 1924 р.).

Свідченням популярності журналу є Постанова Президії ЦБ КДР при ЦК ЛКСМУ „Про журнали „Дитячий рух і „Знання та праця”, в якій, зокрема, зазначалося: „Журнал „Дитячий рух” за цей час взяв правильний напрям, висвітливши вчасно ряд актуальних питань у роботі організації (боротьба за промфінплян, весняна засівна кампанія, з'їзди комсомолу, поліпшення якості виховної роботи та боротьба з діляцтвом, піонеризована школа, підготовка та організація літньої оздоровної роботи, питання дитячої літератури), поліпшилася подача матеріалу” [12, 20]. Серед позитивних моментів

відзначався вчасний вихід журналу, а пропозицією стало „... поширити масову роботу, притягти до співробітництва в журналі вожатих, ширше висвітлювати досвід окремих загонів і баз” [12, 20]. Серед основних рішень засідання ЦБ КДР – організувати сектор преси для постійного керівництва дитячою періодикою та дитячою літературою.

Редакція журналу постійно знайомила читачів з планом його роботи, зверталася із проханням висловлювати думки щодо їхньої роботи та запрошувала до активного співробітництва. На їхню думку, в „... живій, активній участі вожатих у своєму журналі лежить запорука того, що „Дитячий рух” дійсно стане найкращим помічником у практичній роботі вожатого” [5, 1]. У статті-підсумку 8-річної роботи журналу зазначалося, що основне завдання кожного Бюро комуністичного дитячого руху, піонервожатого, педагога, прикріпленого до піонерорганізації – „... зв'язатися з журналом, надіслати до журналу матеріали з досвіду своєї роботи, індивідуальне й колективне листування з редакцією з окремих питань піонерської роботи” [4, 2–4].

У 1934 р. (починаючи з №14) за постановою Бюро ЦК ЛКСМУ керівний журнал піонервожатих „Дитячий рух” було перейменовано на „Піонервожатий” – орган Центрального і Київського обласного комітетів ЛКСМУ. Такі зміни були зумовлені, насамперед, зміною концепції журналу відповідно до першочергових завдань комуністичного дитячого руху.

Журнал „Дитячий рух” – це окрема сторінка, ціла епоха в історії розвитку дитячих громадських організацій в Україні. За нашими підрахунками, за весь період діяльності на його сторінках опубліковано майже 2000² статті та замітки – ціла колекція, справжній літопис цінного досвіду у справі дитячого руху, який відображає особливості його становлення і розвитку протягом 1925-1934 років та „кристалізує” досвід попередніх поколінь.

В історії розвитку дитячого руху ХХ ст., становлення його теорії і практики значну роль відіграли цілий ряд періодичних видань, як українських,

² 1925-1927 рр. – 385; 1928-1929 рр. (№№1-12) – 660; 1930 р. (№№1-12) – 138; 1931 р. (№№1-13) – 236; 1932 р. (№№1-25) – 256; 1933 р. (№№1-15) – 184; 1934 (№№1-13) – 135.

так і всесоюзного значення. «Пионерская правда» (1921), «Юный коммунист» (відділ «Детское движение», 1922), «Юный спартак» (1922), «Юный пионер» (1923), «Барабан» (1923), «Пионер» (1924), «Красные восходы», «Юный натуралист» (1928), «Смена», «Молодая гвардия», «Вожатый», «Крестьянская газета», «Юный ленинец», «Юные строители» та багато інших. Так станом на 1974 р. виходило більш як 60 піонерських видань разовим тиражем більше 30 мільйонів екземплярів 22 мовами Союзу Радянських Соціалістичних Республік [2, 25–28].

Серед різноманіття дитячої періодики у науково-методичному плані заслуговує на увагу журнал „Вожатый” – суспільно-політичний та методичний журнал ЦК ВЛКСМ та Центральної ради Всесоюзної піонерської організації імені В.І. Леніна. Протягом усього періоду існування журнал „Вожатый” був у центрі основних проблем дитячого комуністичного руху, відображаючи на своїх сторінках нагальні проблеми піонерської організації.

Перший номер журналу вийшов у 1924 р. об'ємом у 32 сторінки (тираж – 5000 екземплярів).

До складу редколегії журналу в різні роки входили: В. Зорін, К. Теремякіна, Н. Крупська, Н. Кремльов, М. Крупеніна, Е. Бушуйкіна, О. Максимов та ін. Постійними кореспондентами журналу були активні діячі, теоретики та практики дитячого руху – Н. Крупська, О. Волков, Е. Гернле, М. Зак, О. Залкіндт, В. Зорін, С. Ріверс, Я. Смоляров, М. Рубцова, Н. Шульман, В. Яковлєв та ін. [2, 27].

Значну допомогу у становленні журналу надавала її постійний автор, член редакційної колегії, член ЦБ ЮП (Центрального Бюро юних піонерів), автор наукових розробок з проблем піонерського руху Н. Крупська. На сторінках журналу було опубліковано цілий рід її праць з теорії та практики комуністичного дитячого руху, зокрема: „О работе пионеров в деревне” (№ 3. – 1924 р.), «Школа и пионердвижение» (№ 6. – 1924 р.), «Задачи пионердвижения» (№ 6. – 1926 р.), «Пионердвижение как педагогическая проблема» (№ 9. – 1927 р.), «За красочность и сплочённость» (№ 7. – 1927 р.) та ін. [1, 96; 2, 27].

На сторінках журналу „Вожатый” публікувалися праці провідних учених, діячів дитячого руху, які висвітлювали актуальні питання теорії, історії та практики піонерської роботи в постійних рубриках: „Досвід і методика”, „Дитячий рух і соцвих”, „Дитячий рух по СРСР” та ін. [2, 27].

Журнал „Вожатый” – керівний орган Міжнародного дитячого бюро – відігравав значну роль у процесі обміну досвідом комуністичного виховання та популяризації вітчизняної і світової практики дитячого руху. Його історія є цінним матеріалом для сучасних дослідників, важливим джерелом вивчення історії та практики розвитку дитячого руху.

Таким чином, дитяча періодика ХХ ст. стала основним джерелом розвитку та популяризації теорії і практики дитячого руху. Зміст та історія журналів та газет несуть в собі багатий фактологічний матеріал для сучасних дослідників історії педагогіки.

Подальшого вивчення потребують окремі аспекти даної проблеми. Зокрема, висвітлення ролі різних засобів наукової комунікації (наукових конференцій, наукової періодики, наукових монографій, наукових педагогічних конференцій та ін.) для розвитку та популяризації теорії і практики дитячого руху.

Список використаних джерел:

1. Басов Н. К 50-летию журнала «Вожатый» // Народное образование. – 1974. – №5. – С. 96–98
2. Басов Н.Ф. Периодической печати – 50 лет // Начальная школа. – 1974. – №8. – С. 25–28
3. Від редакції // Дитячий рух. – 1925. – №1. – С. 1
4. Восьмий рік журналу «Дитячий рух» // Дитячий рух. – 1932. – №1. – С. 2–4
5. До всіх читачів нашого журналу // Дитячий рух. – 1927. – №1. – С. 1
6. Найважливіші дати з історії розвитку комуністичного дитячого руху за 10 років // Дитячий рух. – 1932. – №8. – С. 24–27
7. Показник матеріалів, надрукованих в журналі «Дитячий рух» протягом 1931 року // Дитячий рух. – 1931. – №12. – С. 45–49

8. Показник матеріалів, надрукованих у журналі «Дитячий рух» протягом 1932 року // Дитячий рух. – 1932. – №12. – С. 45–47
9. Показник статей, розміщених в журналі «Дитячий рух». 1 січня 1930 р. – 1 січня 1931 р. // Дитячий рух. – 1930. – №11–12. – С. 37–39
10. Показник статей, дописів та різних матеріалів, що розміщені в журналі «Дитячий рух» за час від 1-ї 1928 р. до 1-ї 1930 року // Дитячий рух. – 1925. – №1. – С. 52–64
11. Показник статей, що розміщені в журналі «Дитячий рух» за час від 1-Х 1925 року до 1-І 1928 року // Дитячий рух. – 1927. – №12. – С. 49–56
12. Постанова президії ЦБ КДР про журнал «Дитячий рух» і «Знання та праця» // Дитячий рух. – 1931. – №10. – С. 20
13. Пугач А. До питання методології дослідження періодичної преси // Зб. наук. праць Педагогічні науки. Вип. 40. – Херсон: ХДУ, 2005. – С. 110–115
14. Пугач А.В. Проблеми підготовки вчителя до професійної діяльності в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.): Автореферат... к. пед.н. – К., 2008. – 20 с.
15. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 3-тє вид. – К.: Знання-Прес, 2003. – 295 с.

Коляда Н.М. Дитяча періодика як засіб науково-педагогічної комунікації у розвитку та популяризації теорії та практики дитячого руху.

У статті здійснено аналіз дитячої періодики як засобу науково-педагогічної комунікації у розвитку та популяризації теорії та практики дитячого руху.

Kolyada N.M. The child's periodicals as mean of scientifically pedagogical communication at development and popularization of theory and practice of child's motion.

In the article the analysis of child's periodicals is carried out as to the mean of scientifically pedagogical communication at development and popularization of theory and practice of child's motion.